

December derde jaargang nummer 3
Dit informatiebulletin is een periodieke
uitgave van de
Historische Vereniging Winsum-Obergum.

In dit bulletin worden artikelen en berichten opgenomen met betrekking tot het werkkterrein en de activiteiten van de vereniging, de ingestelde werkgroepen, individuele leden of derden. Een ieder, al dan niet lid van de vereniging, kan ideeën, suggesties en materiaal aanleveren op onderstaand redactieadres. De redactie zal beoordelen of het aangeboden materiaal voor plaatsing in aanmerking komt.

Dit bulletin zal drie keer per jaar verschijnen en wordt gratis aan de leden van de vereniging verstrekt. Voor niet-leden is het bulletin, tegen betaling van f 10,- per exemplaar, verkrijgbaar op onderstaand redactieadres.

Redactie:

Mev. E. Bakker A.J.M. v.d. Drift
A. Makken P. Noord
J. Stevens

Redactieadres: Kloosterstraat 8,
9951 CE Winsum, telefoon: 0595 - 44 15 26

Voorzitter

Drs. J. Tersteeg
Westerstraat 31, 9951 EM Winsum,
telefoon: 0595 - 442456

Secretaris

Jhr. Ir. C. de Ranitz
Bellingeweer 10, 9951 AM Winsum,
telefoon: 0595 - 44 19 21.

Penningmeester

W. Lemstra-Wieringa
Wierdweg 13, 9951 ER Winsum,
telefoon : 0595 - 44 32 03

Algemeen Adjunct

J. Venhuizen
Schepperijlaan 56, 9951 BL Winsum,
telefoon: 0595 - 44 15 74.

Leden

T. Trip-Nieman
Zuiderparklaan 4, 9951 TL Winsum
telefoon: 0595 - 44 30 51
P. Noord
Kloosterstraat 8, 9951 CE Winsum
telefoon: 0595 - 44 15 26
B. Raangs
Havenstraat 4, 9951 AE Winsum
telefoon: 0595 - 44 19 14
K.J. Wolters
Brackvenne 19, 9223 RL De Wilgen
telefoon: 0512 - 517529

Kosten lidmaatschap: f 25,- per jaar
Bankrelatie : ABN-AMRO Winsum;
Rekeningnr. 61 23 36 174
Postbankrekening nr. ABN-AMRO 803935

ISSN 1386-1530

Lay-out: Jaap Stevens

Druk: Scholma druk Bedum

Voorwoord

Door de jaarlijkse, grote drukte voor de feestdagen is het de redactie helaas niet gelukt dit Infobull, dat feitelijk het derde nummer is van jaargang drie, voor het aanbreken van het nieuwe jaar 1999 uit te brengen. Maar... het lange wachten wordt mijns inziens ruimschoots beloond door de zeer gevarieerde en verzorgde inhoud.

Overigens is de samenstelling van de onvolprezen redactie van 'Winshem' sedert een aantal weken enigszins gewijzigd. De heer Ab Makken namelijk, die vanaf het eerste tijdschriftnummer als voorzitter van de redactie-werkgroep is opgetreden, liet het bestuur enige weken geleden weten dat hij, mede gezien de praktische problemen die voortvloeien uit het feit dat hij momenteel in Delfzijl woont, niet langer lid kon en wilde blijven van de redactie. Het spreekt voor zich dat het bestuur dit te respecteren besluit van Ab Makken zeer betreurt. Vanaf het prille begin heeft hij zich met veel enthousiasme en plezier ingezet om van ons tijdschrift iets moois te maken. Voor redactievergaderingen stond zijn huis - toen nog in Winsum - ook altijd open.

Ab Makken was binnen de redactiegroep naast centrale coördinator, distributeur en, niet te vergeten, spellingcorrector, ook de man die dankzij zijn contacten met de Winsumer middenstand vele adverteerders voor het Infobull wist te strikken.

Mede dankzij zijn wervende capaciteiten op dit terrein heeft ons blad momenteel een gezonde financiële basis gekregen. Voor al zijn inbreng en betrokkenheid is het bestuur hem dan ook bijzonder dankbaar. Graag hoop ik dat hij de tijd zal kunnen vinden om nog een aantal leuke artikelen te publiceren in zijn reeks 'Weet u de weg naar Winsum?'. Ik wens hem en zijn vrouw, zoals ook u, het allerbeste en een goede gezondheid toe, voorlopig dan in 1999.

Tenslotte hoop ik dat dit laatste jaar van de eeuw een goed verenigingsjaar zal zijn.

■ Jacques Tersteeg

Inhoud

Ommelander schoolmeesters uit vroeger tijd	2
De schoolmeesterrapporten van 1828 en 1826	4
De spoorlijn Winsum-Zoutkamp	8
Het opmeten van turf	11
Het Mensingerweersterloopdiep	12
Het centrum van Winsum omstreeks 1930	13
Archeologische monumenten in Winsum	14
Johannes Elias Feisser	16
De boerderij 'Enne Jans Heerd' te Maarhuizen	17
Verslag ledenvergadering	18
Het verdwenen beroep van porder	19
Statistieken	20

Zodra er in vroegere eeuwen in de onderwijswereld een vacature ontstond, dat wil zeggen als er een nieuwe schoolmeester nodig was, meldden zich terstond allerlei gegadigden aan.

Naar een akte van bekwaamheid werd niet gevraagd. Gewezen soldaten en landlopers solliciteerden mee.

De predikanten waren belast met het onderzoek naar de geschiktheid.

De dominee in de Ommelanden was daarbij geheel afhankelijk van de oppermachtige burchtheer, die ook de schoolmeester aanstelde. Wat kwam er van het onderzoek terecht, als de dorpsheer zijn oude koetsier of huisknecht met het onderwijs belast wilde zien?

Ommelander schoolmeesters uit vroeger tijd

De door de Provinciale Synode in 1654 te Appingedam vastgestelde 'Schoolordre' schreef voor, dat "sij moeten goede kennis hebben van lesen, schrijven en singen ofte oock rekenen, na gelegenheit van de plaetse in dewelcke sij geroepen werden en bequaem zijn om tselve andere te leeren." Blijkens bepalingen in deze schoolorde werd rekenen in sommige plaatsen overbodig geacht. Lezen en zingen was hoofdzaak. De gemeente verwachtte, dat deze kennis ten volle werd beheerst door haar kosten-schoolmeester-voorzitter en voorzanger. Het was de sollicitant verboden bezoeken af te leggen bij de autoriteiten. Hij had zich te onthouden van "onbeschaemde en onbehoorlijke sollicitatiën, beloften of giften". Dat deze bepaling moest worden gemaakt, geeft genoeg te denken. Was de gegadigde "so veel doenlick" met instemming van predikant en kerkenraad door de collator(en) aangesteld, dan werd hij beschermd tegen vestiging van indringers die hem met zijn leerlingen een deel van zijn inkomsten zouden ontnemen. Met uitzondering van de weeskinderen der diaconie ontving de meester voor ieder kind wekelijks schoolgeld. De eerste taak van de nieuwbenoemde bestond uit het ondertekenen van de 'Schoolorden' en van de 'Confessie ende catechismus der Nederlandsche Kercken'.

Dit betekende volledige onderwerping aan de predikanten. In 1596 werd te Westerlee een schoolmeester ontslagen, omdat hij hieraan zocht te ontkomen. De eis van het ondertekenen sloot aan bij het eerste artikel van de Schoolordre: "Die personen, die tot schoolmeesteren sullen worden aengenoomen, moeten zijn lidmaten van de ware Gereformeerde gemeente, gezond int geloove". Tot de ongezonden in het geloof werden gerekend de wederdopers en de papisten, dat zijn de doopsgezinden en de rooms-katholieken. Vooral tegen de laatstgenoemden was men gekant. Onder andere in 1748 werd er aan de schoolmeesters nog gevraagd "of er agt gegeven word, dat de kinderen der roomsgezinde in de scholen niet brengen eenige hunner boeken, roosekransen, krucifixen, effigies, schilderietjes, enz."

Nevenfuncties

De schoolmeester mocht geen nevenfuncties bekleden, opdat hij in zijn werkzaamheden niet zou worden gehinderd of in zijn waardigheid zou worden aangetast. Deze onmisbare dorpsfunctionarissen mochten geen "secretarissen ofte gerichtsschrijvers, advocaten, wedlieden en schatbeurders zijn; geen tapperije houden, geen instrumenten (akten) in openbare herbergen schrijven, op geen bruiloften ten danse of anders spelen, of iets diersgelijcken. Oock geen carspelsaken bewaren of huismansbedrijf hebben tot beletsels haars diensts". Maar als het de heren regenten beter uitkwam, waren dergelijke bezigheden wel toegestaan. In 1628 werd de op het eiland Rottum wonende schoolmeester opgedragen "uptekeninghe ende goede registratie te doen van alle barchgoederen daer om 't eyland gestrandet ofte up de stroomen van dien gestrant". De drang naar bijverdiensten sproot voort uit een te lage bezoldiging. Het was dan ook wel eens moeilijk een bekwame gegadigde te vinden. Uit de opbrengst van de voormalige kloosterlanderijen werd de schoolmeesters het leven iets verlicht.

Eerste plicht

De opvoeder der dorpsjeugd had tot eerste plicht zijn leerlingen tot getrouwe kerkgang aan te sporen. 's Zaterdags leerden de kinderen de stichtelijke liederen, die 's zondags in de kerk zouden worden ten gehore gebracht. Ook was het onderwijs afgestemd op bijbel en catechismus, tevens op het afhouden van "vloecken, sweren, vuilspreken, dobbelen, caertspelen ende alle gottloosheid, ijdelheid ende lichtveerdicheit."

De schooldienst duurde van april tot en met augustus, 's ochtends van 6-8 uur, van 9-11 uur en 's middags van 12-2 en van 3-5 uur. In de overige maanden werd lesgegeven van 8-11 uur en van 12-3 uur. 's Woensdags- en 's zaterdagsmiddags was er geen school. Er waren twee vakanties van drie weken. Daar er geen leerplicht bestond, kon het gebeuren dat er soms vrijwel geen leerlingen aanwezig waren. Dat onthief de schoolmeester

Litho uit de 19e eeuw, met een voor die tijd nog ouderwetse klas. Het lokaal is rommelig, er wordt kennelijk niet klassikaal lesgegeven, plak en roe hangen aan de lessenaar van de meester.

niet van zijn plicht. De lessen moesten voortgang vinden. Aan het leren lezen werd veel aandacht besteed. Het schrijven kwam pas later aan de orde. Voor het beoefenen van de rekenkunst hadden men, zoals gezegd, weinig belangstelling. De onderwijzer ging er doorgaans slechts op nadrukkelijk verzoek toe over.

Zelfontwikkeling

Na de dagtaak moest 'meester' zichzelf bekwamen om in kennis niet achter te raken, doch meer en meer toe te nemen. Dat was

hier en daar wel nodig ook. In 1627 was te Haren de opvoeding der jeugd opgedragen aan iemand die niet kon zingen en schrijven en die amper kon lezen. Het geven van schrijflessen leverde voor een dergelijke meester geen bezwaren op. Er werd in het leslokaal toen een prent opgehangen met een geschreven letter of met een woord er op. De kinderen hadden dan slechts tot taak letter of woord na te schrijven. De schoolmeester was inzake zijn ambtsbezigheden en zijn particuliere leven allereerst rekening en verantwoording schuldig aan de predikant ter plaatse, vervolgens aan de kerkenraad en tenslotte aan de classis.

Vaak was er met de meesters iets aan de hand. Dronkenschap kwam veel voor en irriteren van de predikant was nogal eens aan de orde. Het maakt de indruk dat zij ook op min of meer gemaskerde wijze wel eens 'peerdecoopmanschap' bedreven of heimelijk een herberg hielden. In dit laatste geval ging men ongenood op vastgestelde tijden bij meester op bezoek, als was het een sociëteit en betaalde na afloop of bij gelegenheid het genotene.

Zwarte kunst

Een merkwaardig geval deed zich voor te Niezijl in 1614. Daar was een schoolmeester die in zijn vrije tijd 'magiam exerceerde', de zwarte kunst beoefende. De classis kwam er achter en de liefhebberij werd verboden. Een andere onder-

wijzer die in beschonken toestand met dronken lieden de psalmen Davids had gezongen, die de predikant bespotten en die tijdens de preek ging hooien, werd van zijn kerkdienst geschorst, maar mocht de school blijven waarnemen. Dit vond plaats onder de bedreiging "zoo hij hem niet beterde de facto gedepoteert" zou worden. Maar de Ommelander predikant, die belast was met het toezicht op zijn schoolmeester, ging zelf lang niet altijd vrijuit. Ook in menige pastorie was het alcoholverbruik helaas te groot.

■ P. Noord

Bron: Rijksarchief Groningen.

De schoolmeesterrapporten van 1828 en 1829

De commissie van onderwijs en de schoolmeesterrapporten

In het begin van de 19de eeuw werd ten behoeve van het onderwijs 'De Commissie van Onderwijs' in het leven geroepen. Deze commissie was een provinciaal orgaan, waarin schoolopzieners van de verschillende onderwijsdistricten zitting namen. Verder werd de commissie aangevuld met een door de provincie aangewezen lid.

Het doel van de commissie was de kwaliteit van het onderwijs te bevorderen en erop toe te zien dat de Lager Onderwijs-wet goed werd nageleefd.

In 1822 besloot men een boek te laten verschijnen, geschikt voor de hoogste klas van het lager onderwijs. Men verlangde dat de leerlingen in dit leesboek 'op eene onderhoudende wijze' kennis konden nemen van 'de natuurlijke historie, ligging, klimaat, grondgesteldheid der hoge wierden en terpen, waterlosingen, benevens mineralogische, botanische en zoölogische merkwaardigheden onzer provincie'.

Men schreef, zoals dat in die tijd zeer gebruikelijk was, een prijsvraag uit, waarbij 'de prijs voor het best gekleurde stuk' 20 gouden dukaten zou bedragen. Ondanks de aanzienlijke beloning was de prijsvraag geen succes. Toen in 1825 nog steeds geen inzendingen waren binnengekomen, besloot men in arren moede in elk geval een geologische kaart van de provincie te ontwerpen. Aan de genootschappen waarin de onderwijzers in de diverse districten verenigd waren zou gevraagd worden gegevens te verstrekken. Uiteindelijk resulteerde dit plan in het samenstellen van een lijst van 17 vragen, waarin de bovengenoemde onderwerpen aan de orde kwamen, aangevuld met enkele vragen over zeden, taal en gewoonten van de inwoners. Vervolgens werd de lijst naar alle (200) onderwijzers gestuurd.

De enquête was een groot succes, want 175 schoolmeesters stuurden de vragenlijst met vaak zeer uitgebreide antwoorden terug. Deze, in 1828 en 1829 opgestuurde antwoorden staan nu bekend als de 'Schoolmeesterrapporten'. Ook uit Winsum en Obergum werd er op de enquête gereageerd, respectievelijk door de schoolmeesters R.J. Zwart en H. Runsink.

Het schoolmeesterrapport uit Winsum

De schoolonderwijzer R.J. Zwart te Winsum stuurde op 25 september 1829 de hieronder afgedrukte antwoorden in.

1. Hoe is de naam van uwe woonplaats?

De naam van mijne woonplaats is Winsum.

2. Welke gehuchten en buurtschappen liggen in dezelve? Hoe ver en in welke strekking liggen deze gehuchten en buurtschappen van de kerk? En weet gij, nopens den naamsoorsprong van ieder derzelver en van de plaats uwer woning zelve?

In dezelve ligt : a. De Schilgeham, een buurtschap van eenige boerenwoningen, een klein half uur westwaards van de kerk; b. Thijum, een buurtschap van drie boerenwoningen, 1/4 uurs zuidwaards van de kerk en c. Bellingeweer, een gehucht van 26

meest boerenwoningen, zuid- en zuidoost aan Winsum grenzende. Voor omstreeks acht jaren was dit Bellingeweer nog een kerkdorpje, doch toen met Winsum tot eene kerkelijke gemeente vereenigd zijnde, werd de kerk en toren afgebroken.

De naamsoorsprong van Bellingeweer en Thijum is mij onbekend. Schilgeham, ook wel Schilligham, ligt schil, scheel, of scheef, en mogelijk vandaar deszelfs naam. Winsum, schreef men voorheen Winsheim, beteekenende misschien aangewonnen heem of land.

3. Is er ook dufsteen of duifsteen aan uwe kerk, en hoe groot zijn die steenen? Is er ook een opschrift op uwe torenklok, of zijn er ook opschriften op uwe torenklokken? En zoo ja; hoe luiden die?

De zuidzijde onzer kerk bestaat nog grootsten deels uit dufsteen: deze steenen zijn lang omstreeks 35 nederlandsche duimen, breed, 20 duimen en dik 10 duimen.

Onze torenklok is aan de zuidzijde versierd met het wapen eener dubbelde arend. In den bovenrand vindt men tot opschrift: "Stadt groningen ende de gemiente van winsum hebben mij doen gieten int yar onses heeren ende verlossers Jhesu Christi 1633."

En in den onderrand leest men deze inscriptie: "Doer des vyers kracht ben ik gesloten. Meister Nicolas Siemans tot groningen heft my gegoten. Anno Dominj 1633. heb. X. vers XV. verlaet de onderlinge versameling niet dan gadert." Het alhier uitgelatene tusschen dan en gadert was onleesbaar.

4. Welke rivieren, stroomen, maren, kolken of diepen worden in uwe kerkelijke Gemeente gevonden? En welke is derzelver loop en uitwatering?

Ten zuiden van Winsum tusschen Bellingeweer en Wetsing heeft men het Wetsingemaar, uitwaterende door de Wetsinger-Zijl in het reitdiep; ten oosten de oude AE; ten noorden het zijldiep loopende tusschen de dorpen Winsum en Obergum door, zich vervolgens ontlastende door de Winsumer- en Schaphalsterzijl, in het reitdiep. Ook vindt nog zuidwaards van Winsum en Bellingeweer de oude kronkelende Hunse, scheidende bovengemelde plaatsen van Klein-Garnwert. Klein-Garnwert behoort in het burgerlijke onder Winsum, en in het kerkelijke onder Garnwert, aan de overzijde van het in 1638 verlegde reitdiep.

Bij de Borgstede Tamminga te Bellingeweer begint het zogenaamde potmaar, loopende door de Bellingeweester- en Winsumermeden, uitwaterende in het Zijldiep.

5. Welke meeren in den omtrek van het dorp uwer woning, hetzij nog aanwezig of droog gemalen?

In den omtrek van ons dorp heeft men geene meeren.

6. Welke gasten, wierden, warven, essen, heuvels, hoogten of dijken in diens omvang? Hoe hoog zijn dezelve en welke is derzelver uitgestrektheid?

Het dorp Winsum ligt op eene Wierde ter hoogte van omstreeks

De openbare school in Obergum. Op deze plaats staat nu een uitvaartcentrum

drie ellen. Het kerkhof te Bellingeweer met eenige bunders land is eene Wierde ter hoogte van ruim 4 ellen.

Bij de buurt Thijum liggen ook eenige bunders land op eene hoogte van 3 ellen 5 palmen, en de Wierde bij de boerenplaats, genaamd Valkum, is hoog drie ellen 6 palmen.

Ten zuidwesten van Winsum en Bellingeweer vindt men nog gedeelten der oude dijk, voor den jare 1638 gediend hebbende om de rivier de Hunse binnen zijne oevers te houden.

7. Welke bosschen zijn daar?

Bosch van aanbeland treft men hier niet aan.

8. Welke zijn er de voortbrengselen uit ieder der drie natuurijsken?

De voornaamste natuurvoortbrengselen zijn: a. paarden, koeijen, schapen en varkens; b. tarwe, garst, haver, raapzaad, erwten, boonen, aardappelen en c. klei voor de steen- en pannebakkerijen.

9. Welke is de grondgesteldheid in de uitgestrektheid van uw kerspel? Hooger en dieper?

Bij en om Winsum is de grondgesteldheid veelal zavelachtig, gemengd; verder westwaards in de Schilgeham zware klei; en ten oosten en zuidoosten heeft men laag land, bekend onder den naam van de Winsumer- en Bellingeweerstermeden. Hier heeft men eerst eene dunne laag klei, daarna rooddoorn en nog dieper derg of veengrond, welk veen men ook bij Winsum en Bellingeweer op eenige diepte onder de zavelachtige aarde ontdekt.

10. Welke kunsten of wetenschappen worden daarin beoefend?

11. Welke Fabrieken, Trafijken of Handwerken worden daarin bedreven?

Behalve een aantal landbouwers, heeft men hier: 1 Houtzaagen oliemolen, 1 pel- en korenmolen, 1 grutter, 2 steen- en pan-

nebakkerijen, 1 kalkbranderij, 1 Bierbrouwerij, 2 Geneesmeesters, 1 Apothecar, 1 broodbakker, 3 zadelmakers, 1 kuiper, 1 stelmaker, 3 smeden, 3 slagters, kleermakers, verwers, schoenmakers, 1 linnenwever en vele andere winkel- en neringdoende lieden.

12. Welke is de luchtgesteldheid in uwe Stad, in uw dorp of in uw gehucht?

De luchtgesteldheid is hier veelal veranderlijk.

13. Hoe vele kerken, scholen, leesgezelschappen en zanggezelschappen bestaan er?

In ons dorp bestaat eene kerk, eene school, een leesgezelschap en op sommige tijden een zanggezelschap.

14. Welke middelen van bestaan hebben de inwoners van uwe woonplaats?

De inwoners zoeken hun voornaamste bestaan in landbouw en veeteelt, alsmede door het uitoefenen van bovengemelde bedrijven en handwerken.

15. Hoe is hunne platte taal? Men verlangt dit door naïve en uitgekozene voorbeelden opgehelderd te zien.

De platte taal is hier even als in andere voorname dorpen van dit kanton.

16. Welke is hun algemeen karakter en hunne levenswijze; welke zijn hunne zeden en gewoonten?

Hoe meer dit in kleine, huisselijke en maatschappelijke bijzonderheden komt, hoe liever, b.v., welke is de tijd van opstaan, van ontbijten, van middageten, van avondeten, van bedgaan, van vermaken en uitspanningen, wijze van bezoeken, tafel, gebruiken bij het trouwen en bij begravenisplegtigheden en gewoonten van allerlei aard, inborst, denkwijze, enz. enz.

De inwoners alhier in het algemeen volgen eene matige levens-

De openbare school in Winsum aan de Kerkstraat, met de aangebouwde kosterie. Het gebouw is later door de Hervormde Gemeente in gebruik genomen.

wijze; zijn arbeidzaam en mededeelzaam; hebben de loffelijke gewoonte des morgens vroeg op te staan en vroeg naar bed te gaan; des morgens om 8- des middags om 12- en 's avonds om 6 of 7 uren te eten; hunne gezelschapsbezoeken zijn eenvoudig, min kostbaar; geoorloofde vermaken en uitspanningen worden gezocht; in de kleding volgt men de mode; de begravenisplegtigheden dienden minder kostbaar ingerigt te worden, hetgeen mogelijk eerlang volgen zal; - en wat verder het algemeen karakter betreft, heerschen hier die gebreken en beoefend men die deugden, welke aan de bewoners dezer Provincie eigen zijn.

17. Welke plaatselijke bijzonderheden zijn u nog bekend, die onder geene der vorige vragen kunnen beantwoord worden? Hieronder kan men ook nemen de Burgten en de voormalige Burgten, spookverschijningen en dergelijke bijgeloovigheden, welke van ouden tijd zijn, en voorzeker op daadzaken van dien tijd steunen, of uit heidenschen tijd afkomstig zijn; overleveringen, bijzondere kinderliedjes of oude gezangen, die algemeen bekend zijn; oudheden, merkwaardigheden, geboorte van geleerde, kundige, dappere en verdienstelijke mannen van allerlei stand; enz.

In vroegeren tijd moet te Winsum, vijf minuten oostwaards van de kerk eene Burgt of Heerlijkheid gestaan hebben, toebehorende aan de Ripperda's; er staat thans eene boerenplaats nog genaamd Ripperda.

De Burgt Tamminga te Bellingweer werd voor omstreeks acht jaren afgebroken.

Het in 1275 gebouwd Klooster te Winsum, werd in de Spaansche beroerten verwoest en uitgeplunderd.

Op de hoogte waarop Winsum gebouwd is, vindt men wel eens

bij het graven van diepten, krijgswapenen, geraamten van menschen, meest en gebroekene urnen.

Dat Winsum de geboorteplaats van den geleerden en welsprekenden Regnerus Predinius is, is algemeen bekend.

Het schoolmeesterrapport uit Obergum

De beantwoording van helaas slechts 15 van de 17 enquêtevragen -op vraag 15 en 17 is niet gereageerd- voor de Commissie van Onderwijs door schoolmeester H. Runsink uit Obergum staat hieronder afgedrukt.

1. Hoe is de naam van uwe woonplaats?

Obergum, naamsoorsprong is niet bekend.

2. Welke gehuchten en buurtschappen liggen in dezelve? Hoe ver en in welke strekking liggen deze gehuchten en buurtschappen van de kerk? En weet gij, nopens den naamsoorsprong van ieder derzelver en van de plaats uwer woning zelve?

a. Maarhuizen en Ranum.

b. Maarhuizen ligt ten noordwesten van Obergum een kwartier uurs van daar, Is eerst met

Winsum en Obergum, daarna met Obergum vereenigd geweest, en in 't jaar 1718 bij Winsum gevoegd, maar is in 't jaar 1726 weder met Obergum vereenigd. Pluim. 100 jaar verleden was hier eene kerk aanwezig.

Ranum ligt ten noorden van Obergum en een kwartier uurs van daar. In 1815 is de hier aanwezige kerk voor zeshonderd gulden op afbraak verkocht.

3. Is er ook dufsteen of duifsteen aan uwe kerk, en hoe groot zijn die steenen? Is er ook een opschrift op uwe torenklok, of zijn er ook opschriften op uwe torenklokken? En zoo ja; hoe luiden die?

a. Geen dufsteen aan de kerk.

b. Het volgende: de Ed. Heeren Collatoren tot Obergum hebben Hero Ritzes tot Luttichuizen en Jan Clasen chirurgijn tot Obergum door ordre van kerkvoogden aldaar deze klokke laten gieten van Wilhelmus Jakobus de Vrij, anno 1665.

4. Welke rivieren, stroomen, maren, kolken of diepen worden in uwe kerkelijke Gemeente gevonden? En welke is derzelver loop en uitwatering?

a. Het boterdiep komt van Groningen en scheidt zich in Onderdendam in drieën en de linkertak stroomt door

b. Winsum en Obergum onder den naam van het zeildiep en stroomt van hier naar de Schaphalster Zijl, en vereenigt zich daar met de Hunze.

5. Welke meeren in den omtrek van het dorp uwer woning, hetzij nog aanwezig of droog gemalen?

Geene.

6. Welke gasten, wierden, warven, essen, heuvels, hoogten of dijken in diens omvang? Hoe hoog zijn dezelve en welke is derzelver uitgestrektheid?

a. *Geene gasten.*

b. *Maarhuister wier, Ranummer wier, Lutkehuister wier.*

c. *De hoogte opgegeven.*

7. Welke bosschen zijn daar?

Geene bosschen.

8. Welke zijn er de voortbrengselen uit ieder der drie natuurrijken?

a. *Dierenrijk: Koeijen, paarden, schapen, vogels en vischen.*

b. *Plantenrijk: Weinig houtgewas, koolzaad, rogge, gerst, klaver, bonen en aardappelen.*

c. *Delfstoffelijk rijk: Uit den grond delfe of graaft men hier leem en ook klei. De klei brengt men naar de steenbakkerijen.*

9. Welke is de grondgesteldheid in de uitgestrektheid van uw kerspel? Hooger en dieper?

a. *Men vindt hier veel klei, ook zandige en gemengde grond, bestaande uit zand en klei.*

b. *Hoe dieper hoe zandiger grond.*

10. Welke kunsten of wetenschappen worden daarin beoefend?

Geene

11. Welke Fabrieken, Trafijken of Handwerken worden daarin bedreven?

a. *Steen- en pannebakkerijen.*

b. *Handwerken: schoenmaker, kleermaker, knoopmaker en koperslager*

12. Welke is de luchtgesteldheid in uwe Stad, in uw dorp of in uw gehucht?

Door de nabijheid der zee zijn de avonden vaak koud en guur en de lucht dikwijls vochtig en veranderlijk.

13. Hoe vele kerken, scholen, leesgezelschappen en zanggezelschappen bestaan er?

a. *Eene kerk*

b. *Eene school*

c. *Geene*

d. *Geene*

14. Welke middelen van bestaan hebben de inwoners van uwe woonplaats?

a. *Landbouw, landwerken, scheepvaart en een weinig koophandel.*

15. Hoe is hunne platte taal? Men verlangt dit door naïve en uitgekozene voorbeelden opgehelderd te zien.

(hier is geen antwoord gegeven)

16. Welke is hun algemeen karakter en hunne levenswijze; welke zijn hunne zeden en gewoonten?

Hoe meer dit in kleine, huisselijke en maatschappelijke bijzonderheden komt, hoe liever, b.v., welke is de tijd van opstaan, van ontbijten, van middageten, van avondeten, van bedgaan, van vermaken en uitspanningen, wijze van bezoeken, tafel, gebruiken bij het trouwen en bij begravenisplegtigheden en gewoonten van allerlei aard, inborst, denkwijze, enz. enz.

a. *Arbeidzaam, zuinig, nederig, mededeelzaam, ordelijk en opregt.*

a. *Opstaan: De boerenstand 's morgens 4 uur*

b. *Ontbijten: 's Morgens om 8 uur, 's middags om 12 uur en des avonds 6 uur.*

c. *Bedgaan: 's Avonds 9 à half 10*

d. *Vermaken: Harddraverijen en kermissen*

e. *Bezoeken: 's Achternamiddags 3 uur half 4 tot 's avonds 12 à 1 uur*

f. *Trouwen: Wanneer de families op het bepaalde uur bijeen zijn en eenige ververssingen gebruikt hebben, gaan zij naar het gemeentehuis en na het volstrekken van het huwelijk, hetwelk door den ambtenaar van den Burgelijke Stand voltrokken wordt en veelal bij avond geschiedt, verzamelen de familiën zich andermaal bijeen en gaan terug van waar zij zijn gekomen om zich dan in het overige van den avond vrolijk te vermaken.*

Begravenissen: 24 uren na het overlijden van iemand wordt de klok 's morgens om 9 uren door de bureu aangetrokken en wordt dan geluid van een oud mensch 1 uur en van een kind beneden 12 jaren een tweede uur. 4 à 5 dagen hierna wordt het lijk begraven en onder het begraven geluid en na het begraven wordt er iets aan de armen gegeven aan hen die het lijk volgen naar het graf. Deze lijkstatsie verzamelt zich dan weder aan het sterfhuus alwaar zij dan tot den avond blijven. Om 6 uren wordt aan de nabers of bureu een vierde ton bier gegeven aan het sterfhuus ter belooning van hun gedane diensten.

■ *Kees Wolters*

Literatuur:

- Spiegel van Groningen (Groninger Historische Reeks. Dl. 13),

P.Th.F.M. Boekholt & J. van der Kooi, Assen 1996.

- 140 Jaar Openbaar Onderwijs Winsum, Bedum 1985.

In een eerdere aflevering van 'Winshem' is al eens ter sprake geweest dat Winsum vroeger een 'spoorwegknooppunt' was en dat vanaf 1922 tot 1942 een treinverbinding bestond tussen Winsum en Zoutkamp. Deze spoorlijn was de opvolger van de paardentram Winsum-Ulrum, die van 13 november 1897 tot 31 maart 1922 de verbinding onderhield met het Marnegebied. De spoorverbinding met Zoutkamp, de zogenaamde 'Marnelijn', was geen lang leven beschoren. Slechts twintig jaar heeft het treinverkeer tussen Winsum en Zoutkamp stand gehouden.

In dit artikel gaan we nader in op deze spoorverbinding.

De spoorlijn Winsum-Zoutkamp

De Marnelijn heeft een bijzondere en langdurige geschiedenis achter de rug. Al in het jaar 1873 verleende het rijk concessie aan een aantal personen om zogenaamde buurtspoorwegen in het noorden van de provincie Groningen aan te leggen. Na onderhandelingen met de provincie en de gemeenten was het zover dat deze instanties subsidies toezegden. Het rijk kwam over de brug met een financiële bijdrage van ruim twee miljoen gulden. Tot de aanleg van een spoorlijn kwam het echter niet want in 1877 werd de verleende concessie weer ingetrokken.

Men bleef niet bij de pakken neerzitten en in 1881 werd de 'NV Spoorwegen Hunsingo' opgericht. Daar bleef het bij. Ook deze poging om een spoorverbinding met het Marnegebied te realiseren liep op een mislukking uit. Het gevolg was dat ook deze concessie verviel. De reden van een en ander was dat het rijk geen garantie wilde verstrekken. De gemeenten verleenden wel financiële medewerking maar deze medewerking ging 'niet ver genoeg'.

In 1909 kwamen er weer spoorwegplannen opduiken. Nu betrof het de aanleg van een verbinding vanaf Baflo naar Ulrum. Twee jaar later werden deze plannen veranderd. Er wordt dan gesproken over een spoorlijn van Winsum naar Zoutkamp. Ook deze keer waren de betrokken gemeenten bereid aandelen te nemen. Er werd een commissie ingesteld voor de aanleg van deze Marnelijn.

Het vlotte niet erg met de plannen en uiteindelijk werden de plannen overgedragen aan de Groninger Locaalspoorweg Maatschappij. Deze was in 1887 opgericht en exploiteerde vanaf 20 september 1893 de spoorlijn Sauwerd-Roodeschool. Directeur

van deze maatschappij was ir. W.K. van Oort, een van de ontwerpers van de Marnelijn. Onder zijn leiding kwam er meer beweging in de zaak. Op 21 mei 1917 deelt Van Oort aan de provincie mee dat '... nagenoeg alle terreinen, benodigd voor den aanleg, zijn gekocht en betaald. Vertraging bij den aanleg ontstond, omdat enkele onteigeningsprocedures liepen en ook als gevolg van den oorlogstoestand (Eerste Wereldoorlog), waardoor niet alle bouwmaterialen konden worden verkregen. Met de verdubbeling van een gedeelte baan tusschen Winsum

Het spoorwegemplacement van Winsum. Op de voorgrond de draaischijf voor locomotieven. Links een seinhuis. Boven in het midden het stationsgebouw met rechts daarvan het stationskoffiehuis aan de Stationsweg. De foto is van 1935.

en Baflo werd een begin gemaakt. Met de inrichting van een stapelplaats nabij Ranum werd begonnen. Dat werk omvatte o.a. een omlegging van het Temmaar, het bouwen van een duiker in

De spoorbrug over het Winsumerdiep met een seinpaal. De foto is genomen in 1935.

het omlegde Temmaar, het maken van een gedeelte aardebaan, het leggen van sporen en wissels en het bouwen van een materialenloods.’

De oorspronkelijke begroting, zoals die door de ontwerpers was opgemaakt, beliep een bedrag van ruim één miljoen gulden, met inbegrip van gebouwen, stations, beveiligingen enz. Na jaren plannen maken en onderhandelingen was het op 1 april 1922

dan eindelijk zover dat de Marnelijn in gebruik genomen kon worden. Dat gebeurde zonder enig feestvertoon.

De richting van de spoorlijn werd door de ontwerpers als volgt omschreven:

‘De spoorwegrichting Winsum-Zoutkamp vangt aan op het stationsemplacement Winsum en volgt vandaar over een lengte van 1400 meter den bestaanden spoorweg van Winsum naar Baflo (deel uitmakende van den Groninger Locaalspoorweg van Winsum naar Baflo). Vanaf dit punt buigt de lijn in noordwestelijke richting af, loopt ten noorden van Ranum, ten zuiden van Ernstheem op Eenrum aan. Kruising met de wegen van Baflo naar Winsum en van Baflo naar Mensingeweer. Ten noordoosten van Eenrum buigt de baan in zuidwestelijke richting af, snijdt achtereenvolgens de weg van Eenrum naar Pieterburen en van Den Horn naar Wehe, om na laatstgenoemde snijding de richting in eene meer westelijke te veranderen en ten zuiden van Wehe langs te gaan. Na snijding van de weg van Wehesterbrug naar Wehe, wijzigt zich de

richting in eene meer noordwestelijke strekking, daarbij nogmaals de hoofdweg van Winsum naar Ulrum kruisende. Vervolgens ten noorden van de buitenplaats Verhildersum is de richting geheel westelijk; loopt ten noorden van Leens (kruising van den weg Leens naar Grijssloot-Hornhuizen) ten noorden van ‘de Houw’, ten noorden van Ulrum. Hier verandert de richting weer in eene zuidwestelijke (kruising met den weg Ulrum-Elens-Vierhuizen) en eindigt ten noorden van het Hunsingokanaal nabij Zoutkamp en nabij den weg van Vierhuizen naar Zout-

Station Winsum, het begin- en eindpunt van de Marnelijn. Het stationsgebouw werd in augustus 1971 gesloopt. De foto is van januari 1970. (foto P. Noord)

kamp. De totale lengte dezer baanrichting bedraagt vanaf het station Winsum 18.750 m., waarvan gelegen in de gemeente Winsum 5300 m., Eenrum 2825 m., Kloosterburen 675, Leens 4200 en Ulrum 5750 m. Behalve de nieuwgebouwde stations Eenrum, Wehe, Leens, Ulrum en Zoutkamp, werd er nog een stopplaats of halte aangelegd aan de Breweelsterweg tussen Ulrum en Leens.'

Achteraf bleek dat de Marnelijn in een hoogst ongelukkige tijd was aangelegd. Door de oorlogsomstandigheden waren de materialen zeer prijzig. Dat bleek ook uit de uiteindelijke kosten. In 1912 bedroeg de begroting ruim een miljoen gulden. In 1922 bleek dat de totale kosten ruim 2,3 miljoen bedroegen. Desondanks reed de trein en er werd van alles vervoerd. Het ging langzaam, de trein mocht niet sneller rijden dan 50 kilometer per uur. Dat was een voorwaarde die in de overeenkomst tussen het rijk en de Groninger Locaalspoorweg Maatschappij stond. In artikel 20 van de overeenkomst werd dit als volgt omschreven: 'Het vervoer op den spoorweg zal door middel van stoomkracht en met geene grotere snelheid dan 50 km/uur geschieden'.

Een andere bepaling in de overeenkomst was: 'Zowel des daags als des nachts zullen de treinen moeten lopen. In zoodanige dagtreinen, minder dan f0,60 en zoodanige nachttrein minder dan f0,95 per treinkilometer opbrengt, met een minimum van 50 treinkilometers, wordt het verschil door den Staat bijbetaald'. Ook was bepaald dat: '... een door de Minister van Verkeer en Waterstaat te bepalen aantal wagens voor het vervoer van goederen en vee bestemd, zo moesten worden ingericht, dat daarmede krijgsvolk, paarden en oorlogstuig kunnen vervoerd worden.'

Het bleef sukkelen met de lijn wat financiën betrof en de Staat bleef bijbetalen. De lijn was dus niet rendabel en er werd geen dividend uitbetaald. Voorschotten werden zelfs niet terugbetaald en de gemeenten aan de lijn die geld hebben moeten lenen voor de spoorlijn zaten met zware lasten. Eén van de oorzaken van het niet rendabel exploiteren van de lijn was het opkomen van de wegverkeer. De aanleg van betere wegen deed het gebruik van auto's toenemen. Het goederenvervoer per vrachtauto ont-

wikkelde zich snel na de Eerste Wereldoorlog (1914-1918). Ook het personenvervoer per autobus nam toe.

Dit was allemaal ten nadele van de spoorlijn Winsum-Zoutkamp en het werd een moeizame gang. Een en ander had tot gevolg dat op 2 oktober 1938 de Marne-trein puffend zijn laatste rit maakte tussen Winsum en Zoutkamp. Echter, niet definitief voor het laatst, want op 6 juni 1940 verscheen het boemeltje weer op de inmiddels roestende rails. Door de bezetting van de Duitsers werd de benzine schaars en moest het autobusverkeer zich beperkingen opleggen. Het verkeer naar de stad Groningen stagneerde waardoor het spoor weer in gebruik werd genomen, hoewel het een laatste stuiptrekking was. Op 24 november 1940, dus vijf maanden later, werd ook deze dienst al weer gestaakt en resteerde weer uitsluitend het goederenvervoer.

Ook hieraan kwam spoedig een einde. Op 26 oktober 1942 werd op last van de bezetter het baanvak gesloten. De Duitsers hadden de spoorstaven elders nodig en in december van dat jaar werden de rails opgebroken. Er zijn nimmer nieuwe gelegd, omdat men na de Tweede Wereldoorlog geen brood meer zag in de Marnelijn. De meeste sporen van de spoorlijn zijn in de loop der jaren uitgewist. In het landschap zijn echter nog enkele gemetselde bruggenhoofden (delen van de drie vaste spoorbruggen) zichtbaar en de stationsgebouwen te Leens en Ulrum zijn nog aanwezig. De weg vanaf Abelstok richting Ulrum volgt het tracé van de verdwenen spoorweg.

Op 2 oktober 1938, toen de Marnelijn de laatste rit maakte, begon de in Zoutkamp opgerichte Marnedienst met de exploitatie van een viertal buslijnen in het Marnegebied. Op de Gado na was het de grootste autobusonderneming in de provincie Groningen. Tot eind 1954 bleef de maatschappij zelfstandig. Toen werden de aandelen overgenomen door de Gado en in 1967 verdween de Marnedienst geheel van het toneel.

■ P. Noord

BRON:

Winsum, gedenkboek 1982 en diverse publicaties.

DE SCHOUT IN DE GEMEENTE VAN WINSUM, DOET TE WETEN:

Dat ter voorkoming van alle misverstand welke er zoude kunnen ontstaan over de opmeting en ontvangst der Turf welke in deze Gemeente wordt gelost, goedgevonden is en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij dezen:

Art. 1.

Na den vijftienden October 1816 en vervolgens, zoo lang daaromtrent anders zal zijn gedisponeerd, zal men in deze Gemeente rekenen dat een Voer Turf moet inhouden dertig Korven van de navolgende grootte, de hoogte 2 voeten, de breedte van boven 22 duimen, de breedte in het midden 19½ duimen, en de breedte op den bodem 17 duimen Groninger maat.

Art. 2.

Bij de opmeting zullen de Meters gehouden zijn, wanneer de korf aan de rand gevuld is, dezelve twee keren wel te schudden en vervolgens wanneer het opgemeten, lange Turf is, bovendien tien turven boven den rand der korf te loegen; terwijl men van Bagger- of Sponturf, twaalf turven boven gemelde rand zal opstapelen.

Art. 3.

Het wordt bij dezen aan den geadmitteerde Turfmeters in deze Gemeente, bij poena van ontzet hunner posten, verboden om, na den vijftienden October aanstaande, eenige

andere Korven tot de opmeting van Turf in deze Gemeente te gebruiken dan de zoodanige, welke voorschrevene grootte hebben en door Ons of Onzent wege met een duidelijk merkteeken zijn voorzien, ten blijke van examinatie.

Art. 4.

De Turfmeters in deze Gemeente geadmitteerd, zullen voor de opmeting twee en een halve stuivers van ieder door hun opgemeten Voer Turf mogen genieten, en zulks om het even welke qualiteit door hun opgemeten is.

Art. 5.

Alle vorige wetten en gewoonten op het stuk der Turfmeting in deze Gemeente aanwezig, worden na den vijftienden October 1816, gehouden voor vervallen.

En op dat niemand hier van onkundig zij, zal deze worden gepubliceerd en geafficheerd in deze Gemeente, alom waar zulks behoort.

Gedaan te Winsum op het Huis der Gemeente den 27 September 1816.

De SCHOUT voornoemd:

S. H. NUMAN.

Gedrukt te Groningen bij B. VAN DER KAMP, Boekdrukker in de kleine Kromelleboog.

Het opmeten van turf

Op 27 september 1816 vaardigde de Schout van Winsum (de burgemeester) een verordening uit waarin voorschriften waren opgenomen omtrent het opmeten van turf. In die tijd verstrekke de gemeente aan armlastigen gratis turf voor verwarming van de woningen in de winter. De turf werd per schip aangevoerd en gelost aan de Haven. Vandaar werd deze gedistribueerd onder de categorie inwoners die in armoedige omstandigheden verkeerden. Om niemand te bevoordelen werd precies bepaald uit hoeveel korven met turf een voer bestond. In de publicatie is sprake van bagger- of sponturf. Baggerturf is turf die uit

laagveen werd gewonnen. Sponturf is de hardste soort bagger-turf, aldus het Groninger woordenboek van K. ter Laan. In de jaren 1806/1810 waren Louwrens Hofman en Hendrik Alberts Meter turfmeter van beroep. Zij woonden in de Kreupelgang (thans Havenstraat) in een woninkje naast het perceel van het huidige Chinees restaurant en dus dicht bij de haven, waar de turf werd gelost

■ P. Noord

Ter bevordering van betere verbindingen te water tussen de stad Groningen en verschillende delen van de provincie lieten de Staten van Groningen in het midden van de 17e eeuw bepaalde kanalen uitdiepen en ook gedeeltelijk nieuwe stukken graven. Langs deze kanalen werden bepuinde trekwegen aangelegd. Ook was verbeterde afwatering een doel. Vanuit de stad was er een waterweg via Boterdiep en Winsumerdiep naar het Reitdiep te Schaphalsterzijl. Het Reitdiep stond toen in open verbinding met de zee en had dus eb en vloed, wat hinderlijk was voor kleine scheepvaart. Een verbinding maken met het Reitdiep te Schaphalsterzijl was bovendien niet ideaal door de aanwezigheid van sluizen.

Het Mensingerweersterloopdiep

Het Mensingerweersterloopdiep, foto genomen vanaf de brug te Maarhuizen in westelijke richting. Foto: P. Noord, april 1998

Tot Mensingeweer was er vanuit Ulrum reeds een vaarweg aanwezig. Omdat een verbinding via het Reitdiep bezwaarlijk was zocht men vanuit Mensingeweer een verbinding met het Winsumerdiep. In die tijd was de boerderij 'Enne Jans Heerd' te Maarhuizen eigendom van de provincie, een zogenaamde 'Provincieplaats'. Dit vergemakkelijkte het besluit om door deze landerijen een vaart te graven.

Ook de Zuidertocht had daar gedeeltelijk zijn loop naar het

Winsumerdiep en hier kon gebruik van worden gemaakt.

Verondersteld mag worden dat rond 1660 de graafwerkzaamheden zijn begonnen vanaf het Winsumerdiep. De Zuidertocht werd verbreed, waardoor er direct een waterafvoer op het Winsumerdiep was.

Van de 'Enne Jans Heerd' en van de 'Wierda Heerd' werden elk twee jukken land gebruikt voor het graven van het loopdiep.

Over de grondverwerving verder richting Mensingeweer zijn geen gegevens bekend.

Uit gegevens van het Waterschap Hunsingo blijkt dat in 1661 voor een eiken brug te Maarhuizen wordt betaald en in 1664 voor een kistdam tussen Maarhuizen en Mensingeweer.

Gelet op deze twee jaartallen is de veronderstelling dus ook waarschijnlijk dat de graafrichting Looptil richting Mensingeweer is geweest.

Op de scheiding van het Winsumer- en Schaphalsterzijlvest lag er een dam in de besproken trekvaart te Mensingeweer. In het belang van de scheepvaart is in 1693 overwogen om de dam te vervangen door een verlaat/sluis. Dit is toen niet gebeurd.

Volgens een tekening van het waterschap Hunsingo d.d. 12-5-1860, aangaande de situatie van en bij de dam te Mensingeweer, met aanwijzing voor het ontwerp van een vaste brug, werd toen overwogen om de dam te vervangen door een brug. Dit werk is nadien uitgevoerd.

Daar de beide trekvaarten op de plek van de dam niet in één lijn op elkaar aansloten moest de brug schuin worden aangelegd. Deze situatie is ook nu nog duidelijk zichtbaar bij de afslag naar Eenrum.

Of in 1961/64 ook meteen te Maarhuizen een brug over de trekvaart is gelegd, valt uit de rekeningen niet op te maken. Het kan zijn dat de provincie-meier geklaagd heeft over de slechte bereikbaarheid van het land ten westen van de trekvaart en dat de provincie zich naderhand verplicht heeft gevoeld daar een brug te leggen. Deze brug is in 1938 door een betonnen brug vervangen.

Deze gegevens omtrent het graven van het Mensingerweesterloopdiep, werden verzameld door A.C. Hempenius, Waterschap archivaris, en D. de Vries.

■ A.C. Hempenius en D. de Vries.

Het centrum van Winsum omstreeks 1930

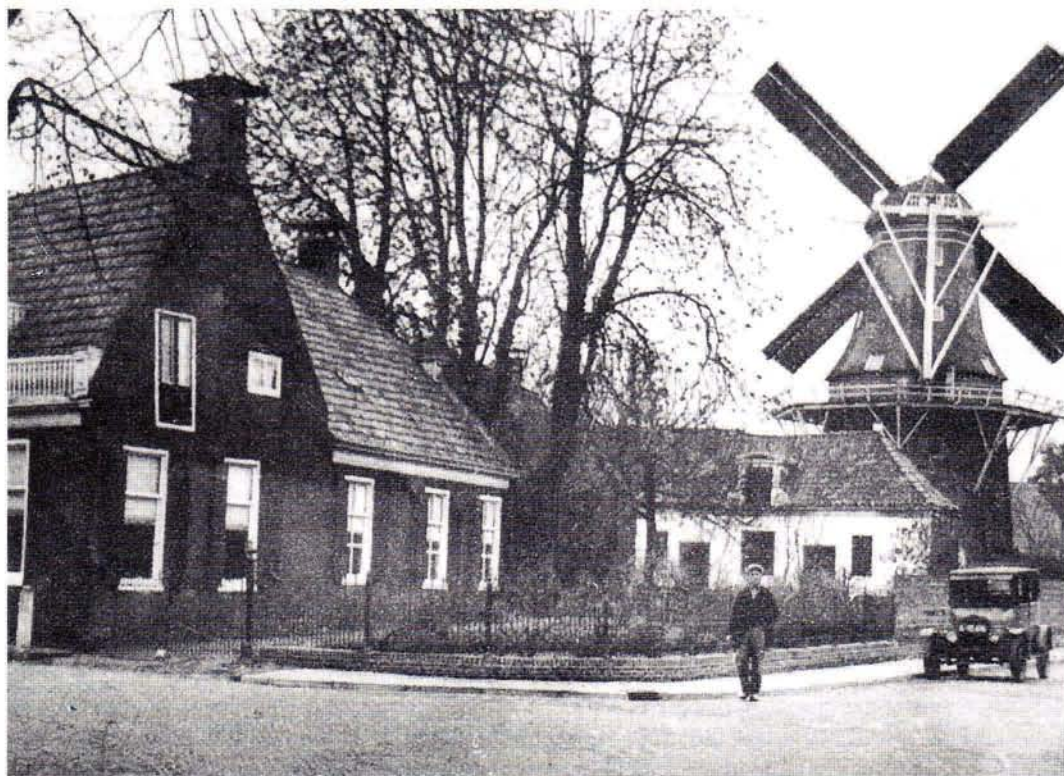

Foto: fotoarchief P. Noord.

Deze foto van Winsum laat zien hoe het centrum van Winsum, het huidige Dorpsplein, er omstreeks 1930 uitzag. Rechts met de auto loopt de Regnerus Praediniusstraat in zuidelijke richting. Deze straat werd eind twintiger jaren aangelegd als verbindingsstraat tussen de Hoofdstraat Winsum en de Geert Reindersstraat. Laatstgenoemde straat werd in 1928 aangelegd en heette daarvoor Ossengang. Het huis links op de foto was bruin geschilderd en werd bewoond door de familie Huizinga. Thans staat op deze plek de DA-drogisterij. Het witte gebouw achter deze woning was het zogenaamde koetshuis. Op de achtergrond staat de korenmolen 'De Ster', gebouwd in het jaar 1851 voor rekening van de heer P.G. Wildeveld.

De Ster is de opvolger van een standerdmolen, die uit 1628 dateerde. De molen staat op de oude molenberg.

■ P. Noord

Winsum bezit een aantal archeologische monumenten, bestaande uit wierden.

Hiervan is een tiental opgenomen in de zogenaamde lijst van onroerende beschermde archeologische monumenten.

Deze lijst werd in 1977 door de raad van de toenmalige gemeente Winsum vastgesteld.

Archeologische monumenten in Winsum

Het ontstaan van de wierden

Groningen was ongeveer tienduizend jaar geleden bedekt met door gletsjers uit de ijstijden achtergelaten zand en puin. Drie riviertjes, de Hunze, de Fivel en de Eems, hadden brede dalen in dit barre landschap geërodeerd. Door het voortdurende afsmelten van het gletsjerijs en de stijging van de zeespiegel kon de zee via deze rivierdalen het land binnendringen. In de dalen ontstonden zo moerassen waar veen werd gevormd. Dit was ook het geval in het gebied rond Winsum.

In de hierop volgende periode steeg de zeespiegel soms (transgressie), waardoor stukken veen werden weggeslagen en er zand, klei en zwavel werden afgezet. Soms verminderde de invloed van de zee (regressie), dan werd er weer veen gevormd. Periodes van transgressie en regressie wisselden elkaar af, zodat een gelaagdheid ontstond van veen afgewisseld met klei en zand. Het uiteindelijke effect hiervan was dat de bodem van het kustgebied tot kwelderhoogte is gestegen.

Circa 700 voor Chr. was het kweldergebied zo hoog dat er in principe bewoning mogelijk was. Bewoners kwamen van de Drentse zandgronden, die naar de toenmalige omstandigheden overbevolkt waren. Zij bewoonden de hoogste kwelderwallen, dichtbij geulen die als visplaats konden dienen of als verbinding met andere nederzettingen. De Hunze bood als enige rivier de mogelijkheid om vanaf de Drentse zandgronden naar het kweldergebied te reizen, omdat elders grote veengebieden een onbegaanbare buffer vormden tussen zandgronden en kwelder. De Hunze was bevaarbaar en de naastgelegen kwelderwal bewoonbaar.

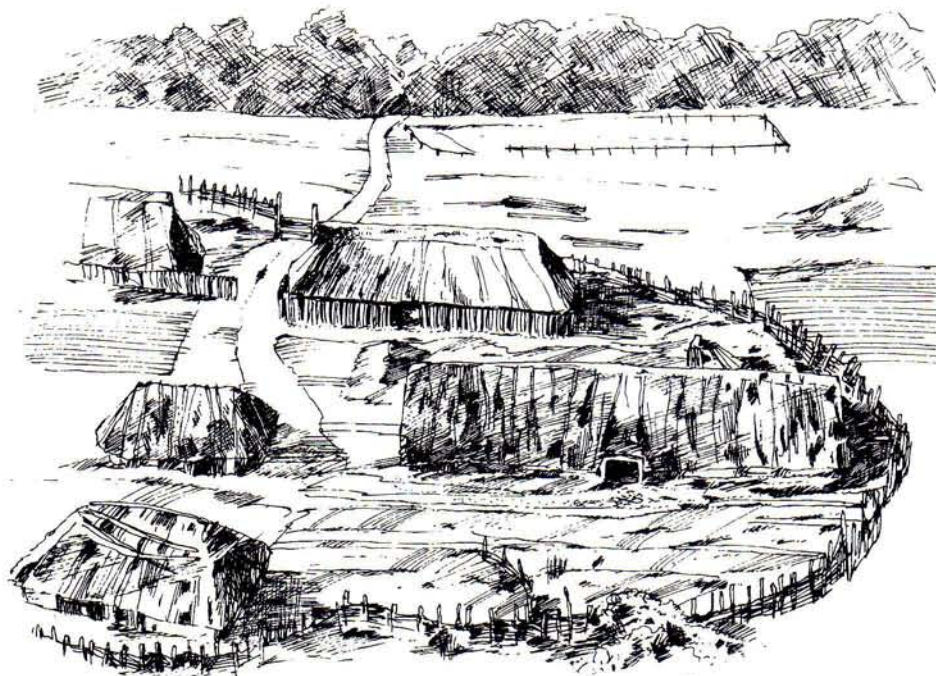
Bij Winsum bevond zich de eerste mogelijkheid om andere kwelderruggen in het oosten bij de Fivel en de Eems te bereiken. Het kweldergebied lag toen nog zo open naar de zee toe dat de bewoners regelmatig last hadden van overstromingen. Dit heeft hen er toe gebracht hun woonplaatsen op te hogen. Eerst is dit voor afzonderlijke boerderijen gebeurd, later sloot men kleine wierden aan tot grotere dorpswierden. De eerste woonheuvels werden in de 6e en 5e eeuw voor Chr. opgeworpen. Op de noordzuid lopende kwelderwal langs de Hunze ontstond in de loop der tijd een rij van wierden zoals Ranum, Obergum, Winsum, Bellingeweer, Tijum, Valkum, Wetsinge en Sauwerd. De bewoners beoefenden vooral veeteelt (op de kwelders). Op de hoogste punten van de kwelderwallen werd ook akkerbouw bedreven. Maar dit was tamelijk riskant omdat een overstroming vaak fataal was voor het gewas. Toen in de 3e eeuw na Chr. de zeespiegel weer begon te stijgen werd op sommige plaatsen de kwelderwal doorbroken en traden er overstromingen op. Voor de bewoners van lage wierden werd de situatie hierdoor precair en veel wierden werden dan ook verlaten. Alleen de hogere wierden bleven bewoond, zoals Ranum, Winsum en Valkum.

In de 8e eeuw na Chr. begon men onder leiding van enkele kloosters met bedijking. Vermoedelijk werden de gebieden Middag en Humsterland als eerste bedijkt. Die eerste dijken waren zwak en braken regelmatig door. Daarom bleef men nederzettingen op wierden bouwen. Rond de 11e en 12e eeuw was de techniek van dijkbouw zover ontwikkeld dat er relatief veilige en betrouwbare dijken werden gemaakt. Hierdoor was

het niet meer noodzakelijk om op wierden te wonen. Deze kunstmatige, door mensenhanden opgeworpen heuvels zijn nu nog in het kustlandschap langs de hele waddenkust te vinden. En meer dan 1500 jaar vormden ze een essentieel onderdeel van menselijke activiteit.

Het wierdenlandschap

Nog steeds bepalen wierden voor een groot deel de inrichting en het eigen karakter van Noord-Groningen. De waarde van

het wierdenlandschap is in meer dan één opzicht groot. In de eerste plaats in cultuurhistorisch opzicht want landelijk gezien behoort het wierdenlandschap tot die gebieden waar bewonings- en ontginningsgeschiedenis nog het best herkenbaar zijn in het huidige landschap. Ook internationaal gezien wordt het wierdenlandschap hierom bijzonder gewaardeerd. In de tweede plaats heeft met het toenemen van de vrije tijd de belevingswaarde van het landschap een grotere prioriteit gekregen. Daarom wordt door accentuering en herstel van landschappelijke elementen en structuren de herkenbaarheid en belevingswaarde van het waddengebied vergroot.

Aantal wierden in Winsum

Blijkens een artikel in de Groninger Volksalmanak 1974-1975, van de hand van drs. J.W. Boersema lagen er op het grondgebied van de voormalige gemeente Winsum 22 wierden. Hier van zijn er drie geheel afgegraven. Van de 19 overgebleven wierden worden er twee aangemerkt als bebouwde wierden, vijf als behuisde wierden, drie als onbehuide wierden en negen als huiswierden of verhoogde woonplaatsen. Van deze 19 wierden worden er zeven aangemerkt als gaaf, zeven als plaatselijk afgegraven, vier als gedeeltelijk afgegraven en één als grotendeels afgegraven.

Lijst van archeologische monumenten

Op 19 september 1977 stelde de gemeenteraad van de toenma-

lige gemeente Winsum een lijst vast van beschermde archeologische monumenten. Dit naar aanleiding van de door de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk ontvangen ontwerprijst, die werd opgemaakt op grond van de op 9 augustus 1961 in werking getreden Monumentenwet. Deze wet opent de mogelijkheid om de wierden te beschermen. Als een wierde eenmaal op de monumentenlijst is geplaatst betekent dit dat er voor alle ingrijpende werkzaamheden een vergunning moet worden aangevraagd.

Op de lijst uit 1977 staan twaalf archeologische monumenten, waarvan acht wierden en vier verhoogde woonplaatsen. Als redengende omschrijving wordt aangevoerd dat deze monumenten van wetenschappelijk en cultuurhistorisch belang zijn.

De toelichting bij de Winsumer lijst van archeologische monumenten luidt als volgt:

- "Op het grondgebied van de gemeente Winsum bevindt zich een twaalfstal terreinen die als archeologisch monument kunnen worden aangemerkt. Het betreft in het Reindiepdal een drietal karakteristieke langs de nog goed herkenbare meanderende, gedeeltelijk fossiele stroombaan gelegen middeleeuwse verhoogde woonplaatsen. De huisterp 01 Börgstee ten oosten van Schilligeham is gelegen op een geomorfologisch zeer interessant punt in het stroomlandschap. De via een dijkje toegankelijke huisterp ten westen van Winsum is opgenomen in het bestemmingsplan 'Recreatie Winsum-west'. Een vierde verhoogde woonplaats of huisterp is bewaard gebleven in een overigens vrijwel ten behoeve van de steenfabricage afgegraven gebied aan de Munsterweg in de polder Winsumermeeden. De overige monumenten betreffen wierden. Van een drietal is bekend dat zich hierop in de middeleeuwen nog dorpen bevonden, te weten Maarhuizen, Ranum en Bellingweer. Op deze wierden zijn de kerkhoven en vermoedelijk eveneens de funderingen der middeleeuwse kerken nog aanwezig. Overigens zijn zij, evenals de wierde 'Tijum', overwegend in agrarisch gebruik.

Een drietal wierden is onbebouwd. De ten noordwesten van Ranum gelegen 'Groene wier' en 'Rode wier' werden in 1968 bij de aanleg van de vuilafvoerleiding Hoogkerk-Waddenzee aangesneden. Zij bleken te liggen op een natuurlijke hoogte aan de oever van een oude stroombedding en dateren uit de eerste eeuwen van onze jaartelling. De derde onbehuide wierde ligt ten oosten van de spoorbaan en zal met behoud van het wierde-karakter in het bestemmingsplan 'Ripperda' worden geïntegreerd.

Tenslotte is een gedeelte van de dorpswierde Winsum geplaatst op de monumentenlijst. De reden is gelegen in het feit dat dit gedeelte zich qua omvang en situering nog uitstekend leent om in de toekomst iets gewaar te worden omtrent de bewoningsgeschiedenis van het dorp. Ook is het sterk oplopend talud van cultuurhistorische betekenis. "

De lijst van onroerende archeologische monumenten ziet er als volgt uit:

1. Schaphalsterzijl, Winsumerdiep: verhoogde woonplaats, datering middeleeuwen. Het monument is van algemeen belang wegens zijn betekenis voor de wetenschap.
2. Winsum, Ol Börgstee: verhoogde woonplaats, datering middeleeuwen. Het monument is van wetenschappelijke en cultuurhistorische betekenis.
3. Winsum, Winsum-west: verhoogde woonplaats, datering middeleeuwen. Het monument is van algemeen belang wegens zijn betekenis voor de wetenschap.
4. Winsum, Tijum: wierde, datering begin jaartelling. Het monument is van wetenschappelijke en cultuurhistorische betekenis.
5. Winsum, Ripperda: wierde, datering begin jaartelling. Het monument is van wetenschappelijke en cultuurhistorische betekenis.
6. Winsum, Bellingweer: wierde, datering begin jaartelling. Het monument is van wetenschappelijke en cultuurhistorische betekenis.

7. Winsum, 'tuin Dijkstra' (kerkstraat): wierde, datering begin jaartelling. Het monument is van wetenschappelijke en cultuurhistorische betekenis.

8. Winsum, Ranum: wierde, datering begin jaartelling. Het monument is van wetenschappelijke en cultuurhistorische betekenis.

9. Winsum, Rode wier te Ranum: wierde, datering begin jaartelling. Het monument is van algemeen belang wegens zijn betekenis voor de wetenschap.

10. Winsum, Groene wier te Ranum: wierde, datering begin jaartelling. Het monument is van algemeen belang wegens zijn betekenis voor de wetenschap.

11. Maarhuizen: wierde, datering begin jaartelling. Het monument is van wetenschappelijke en cultuurhistorische betekenis.

12. Winsum, Munsterweg: verhoogde woonplaats, datering middeleeuwen. Het monument is van wetenschappelijke en cultuurhistorische betekenis.

■ P. Noord

Bronnen:

- Winsum 2000 jaar in de tijd.
- Wierdenperspectievenplan augustus 1992.
- Lijst van archeologische monumenten.

Johannes Elias Feisser

Regelmatig heeft de redactie van 'Winshem' aandacht besteed aan personen, die in Winsum zijn geboren of daar hebben gewoond en die een belangrijke rol hebben gespeeld, hetzij landelijk, hetzij regionaal of plaatselijk. Deze keer wordt aandacht besteed aan Johannes Elias Feisser, die wordt beschouwd als de eerste Baptistenleraar in Nederland.

Johannes Elias Feisser werd op 10 december 1805 in Winsum geboren als zoon van Johannes Feisser en Anna Maria Bouer. Op 16 mei 1823 werd Johannes Elias ingeschreven als student in de theologie aan de universiteit te Groningen. Hier werd in 1827 zijn antwoord op een prijsvraag met goud bekroond. Al op 3 mei 1827 legde hij met goed gevolg het proponentsexamen af (bevoegd verklaard, maar nog niet geplaatst predikant PN) voor het Provinciaal Kerkbestuur van Friesland. Daarna studeerde hij nog een jaar te Leiden, waar hij op 21 juni 1828 promoveerde tot doctor in de theologie. Hij was toen nog maar 23 jaar oud. Achtereenvolgens was hij predikant te Lekkum (1828-1831), te Winschoten (1831-1833) en te Franeker (1833-1838). In 1841 werd hij door het lezen van Newtons *Cardifonia* tot inkeer gebracht.

Door diepgaand lijden geknakt moest hij ontslag aanvragen uit de actieve dienst. Het ontslag werd hem op 27 september op de meest eervolle wijze verleend. Inmiddels begon er verandering te komen in zijn godsdienstige inzichten, die langzamerhand en geleidelijk zich voltòiden en hem tot zijn latere werkkring voerden. In 1839 was hij weer in staat om het predikambt uit te oefenen en nam hij een beroep aan naar Gasselternijeven. In

1843 echter vond hij bezwaar om doop en avondmaal te bedienen, als de kerkelijke tucht niet naar Gods woord werd gehandhaafd. Daardoor kreeg hij een conflict met de kerkenraad. Dit leidde tot zijn afzetting door het Provinciaal Kerkbestuur van Drenthe in 1843. Hij bleef echter in Gasselternijeven wonen.

Door Duitse Baptisten opgezocht liet Feisser zich, met nog vijf broeders en een zuster, op 15 mei 1845 in een veenvaart onderdompelen en liet hij zich aanstellen tot herder en leraar van de 'eerste gemeente van gedoopte Christenen' in Nederland. Hij werd dus de eerste Baptistenleraar. Baptisten zijn Christenen, die de doop niet aan kinderen, maar door onderdompeling aan volwassenen voltrekken.

In 1845 ontstond ook een kleine gemeente van Baptisten in Zutphen onder ds. De Pinto. Ook de bekende dominee J. de Liefde behoorde enige tijd tot de Baptisten, maar hij stichtte later een vrije gemeente. Feisser verhuisde in 1849 naar Nieuwe Pekela, waar hij op 2 juni 1865 overleed, zestig jaar oud. In zijn leven heeft hij veel geschreven op kerkelijk gebied. Zijn grootvader, afkomstig uit Homburg bij Frankfurt, en zijn vader waren beiden, respectievelijk als kapitein-kwartiermeester en als vaandrig-officier, tegenwoordig bij het beleg van Maastricht in 1797. Zijn vader was van 1807 tot plusminus 1837 rijksontvanger te Veendam.

■ P. Noord

Bron: Gron. Encyclopedie (pag. 199)

Eigen archief

De boerderij 'Enne Jans Heerd' te Maarhuizen

De boerderij 'Enne Jans Heerd' te Maarhuizen. Foto: P. Noord, april 1998

In 1802 draagt Enne Jans bij taxatie de boerderij over aan zijn dochter Grietje Ennes Huizing en schoonzoon Ame Cornelis van Ham.

Gelet op de sluitstenen bij de koestaldeur wordt vrij zeker door hen in 1811 de grote schuur geheel of gedeeltelijk verbouwd en vergroot c.q. verhoogd.

In 1815 kopen zij de boerderij van hun buurman, groot 11 jukken. De behuizing met twee kleine percelen stond op de terp, de andere percelen lagen aan de oostzijde van de terp.

In de periode van Grietje E. Huizing en Ame C. van Ham, 1802-1833, wordt er op de terp los van de bestaande behuizing een schuur gebouwd.

Een sluitsteen met hun namen is nog aanwezig. Deze schuur was bestemd voor korenopslag. Behalve voor schapen was hier geen veestalling in.

Bij de boedelscheiding in 1833 wordt de zoon van Enne Ames van Ham (geb. 18-7-1805 overl. 20-5-1881), gehuwd met Frederika Heres Wierda (geb. 18-8-1803 overl. 23-8-1885), eigenaar.

In 1854 bouwen zij het dwarse voorhuis voor het bestaande woonhuis. Twee gevelstenen herinneren aan deze bouw.

Bij de boedelscheiding in 1887 worden Ame C. van Ham (geb. 23-12-1839 overl. 9-10-1923) en zijn zuster Aafke (geb. 11-11-1843 overl. 18-3-1917), beiden ongehuwd, eigenaar. De boerderij wordt verhuurd als Van Ham en zijn zuster in 1904 gaan rentenieren in Winsum.

Van de verhuur zijn geen contracten aanwezig/bekend. De eerste huurder was R. Reenders, voor twaalf jaar. De tweede huurder was Van Sluis, zwager van H. Colijn, voor één jaar. De derde huurder was J. Holtman voor zes jaar.

Na het overlijden van Ame C. van Ham in 1923 wordt de boerderij, in publieke veiling in december 1923, door de erven verkocht. De boerderij wordt in verschillende percelen geveild.

Jakob de Vries (geb. 13-6-1887 overl. 4-11-1976) koopt de behuizing met 45 hectare land, de overige percelen worden door anderen gekocht.

In het voorjaar van 1924 wordt over de brug op een perceel groenland een arbeiderswoning gebouwd. De eerste bewoner was Willem Guikema met zijn gezin. Hij kwam als vaste arbeider met Jakob de Vries mee uit 'Garnwerder Hoek' waar De Vries boer was geweest op een boerderij van de familie Mulder. Deze boerderij moest worden verlaten omdat deze door een lid van de familie Mulder was gekocht.

Jakob de Vries is gehuwd met Ebeltje Mulder (geb. 2-8-1890 overl. 25-6-1927). Zoon Klaas is geboren op 6 januari 1921. Jakob de Vries hertrouwt in 1930 met Ebeltje Ritsema (geb. 3-7-1895 overl. 9-2-1970), weduwe van Jakobus Faber. Zij heeft een dochter Jantje (geb. 12-4-1923).

Een gedeelte van de wierde wordt na 1930 afgegraven. De grond wordt gebruikt voor bemesting op zandgronden.

Ook in deze periode wordt de provinciale weg bij Maarhuizen verbeterd. Aan de Noordzijde wordt de voet van de terp afgegraven en over het verlaagde gedeelte wordt een nieuwe betonweg gelegd.

De vrijstaande schuur op wier ('schuur op wier/wierschuur') wordt op 7 april 1943 door een zware storm totaal vernield. Daar de schuur niet tegen storm was verzekerd werd deze niet herbouwd. De pannenschuur naast de grote schuur wordt dan met twee vakken in 1943 verlengd. De gevelsteen vermeldt dit.

Jakob de Vries is tijdens het omwaaien van de schuur onder het neerkomende dak terechtgekomen en daardoor gewond geraakt. Zoon Klaas die zich op het dak bevond liep geen letsel op. De kapschuur van de boerderij 'de Meren', bewoond door S.J. Wijk, en de boerderij van Bouwman, Eenrumerstreek te Eenrum, worden ook door deze storm vernield.

Jakob de Vries en E. Ritsema verlaten in 1965 de boerderij en gaan in Winsum wonen. Zoon Duurt (geb. 7-1-1931), gehuwd met Everdina ten Have (geb. 16-7-1933 overl. 29-1-73), en schoonzoon Jurjen F. Zomerman, gehuwd met Aaltje Rienje de Vries (geb. 10-10-1933), pachten dan de boerderij. Duurt en

echtgenote bewonen de boerderij en zijn zuster en zwager de verbouwde en uitgebreide woning over de brug.

Ebeltje Ritsema overlijdt op 9-2-1970. In 1972 draagt Jakob de Vries de boerderij over aan zijn kinderen Duurt en Aaltje R. de Vries. Everdina ten Have overlijdt in 1973 en Duurt hertrouwt in 1974 met Klazina Grimmus (geb. 14-12-1934).

In 1976 wordt het land van S.J. van Wijk erbij gekocht. In 1977 worden Duurt de Vries en Klazina Grimmus met de kinderen uit zijn eerste huwelijk, Jakob Klaas (geb. 8-3-1969), Imkeline Anje Everdina en Egbert Ajolt (beiden geb. 28-1-1973), eigenaars van de boerderij. Zijn zuster Aaltje R. en zwager kopen een boerderij met ruim 30 hectare grond in Leens.

De bedrijfsgebouwen worden in 1977 doorverkocht aan Staatsbosbeheer als gevolg van de ruilverkaveling de Marne, waarin Maarhuizen als art. 13 kavel wordt aangewezen. De gebouwen worden door Staatsbosbeheer in 1980/1981 gerestaureerd. De boerderij is van het kop-hals-romp-type.

■ D. de Vries

Verslag ledenvergadering

In zalencentrum 'De Hoogte' werd op woensdag 28 oktober j.l. de eerste ledenvergadering van dit seizoen gehouden. Het bestuur heeft de heer Ir. W. Havik uitgenodigd voor een dia-lezing over boerderijenbouw in de provincie Groningen. De inleider is hoofd van de stichting Welstandszorg van de gezamenlijke gemeenten in de provincie Groningen en bovendien secretaris van de Boerderijen-Stichting. Het was een bijzonder boeiende en interessante lezing met dia's.

Voorzitter Jacques Tersteeg heet ruim vijftig belangstellenden welkom.

Mededelingen door de voorzitter:

Het tweede nummer van de derde jaargang van het info-bulletin is één dezer dagen, iets later dan gepland, verschenen. Het bestuur vindt het belangrijk dat de redactie er steeds weer in slaagt adverteerders voor het blad te vinden, een en ander onder leiding van coördinator Ab Makken. Ook de naam van Jaap Stevens mag niet onvermeld blijven. Hij is de man die zorgt voor de opmaak van het blad.

Er is een overleggroep 'Reitdiep-platform' ingesteld. De overleggroep houdt zich bezig met de ruimte in de breedste zin van het woord van het Reitdiepgebied. Namens de Historische Vereniging hebben de heren De Jong en Hulscher zitting in deze overleggroep.

De Koninklijke Maatschappij voor Diergeneeskunde heeft 300 exemplaren van het boek over Geert Reinders afgenomen. De voorbereiding hiervoor is gedaan door Venhuizen. De boeken

zijn uitgereikt tijdens een congres van de Maatschappij in Emmen. Er is toen ook een 'Geert Reinderspenning' uitgereikt die speciaal voor het congres geslagen was. Van genoemd boek zijn nog exemplaren verkrijgbaar.

De Groninger Archieven organiseren jaarlijks een aantal cursussen. De twee najaarscursussen hebben betrekking op 'begrijpen van oude teksten' en 'onderzoek naar huizen en boerderijen'.

Inleiding met dia-vertoning

De heer Havik vertelt over de geschiedenis van de boerderijenbouw in de provincie Groningen. Hij belicht diverse boerderijtypes. Afhankelijk van de streek verschillen de boerderijen. Zo onderscheidt men onder meer de Oldambster-boerderij (komt ook op het Hogeland voor) en de boerderij van het kop-hals-romptype. De bouwstijl van met name het woonhuisgedeelte, wijzigde in de loop der jaren. Veel boerderijen kregen een villa-achtig woongedeelte in verschillende stijlen. In bepaalde gevallen werden boerderijen bepleisterd. Onder andere in noord-Groningen ziet men veel witte voorbehuizingen bij de boerderij. Ook was de zogenaamde 'Amsterdamse school' van invloed op de bouw van het woongedeelte. De heer Havik besteedt in zijn inleiding tevens aandacht aan de tuinen die bij de boerderijen zijn aangelegd. Ook de ligging van een boerderij in het landschap verschilt, afhankelijk van de streek.

■ P. Noord

*In het begin van deze eeuw
waren er diverse beroepen,
waarvan men al lang niet meer
weet dat ze hebben bestaan.
Eén van die beroepen is dat van
porder. De porder kwam vooral
voor in de grote steden.
Hij moest ervoor zorgen dat
bepaalde mensen 's morgens op
tijd werden gewekt. In een geïllustreerd blad uit 1939 las ik een
verhaal over een bejaarde
porder in Amsterdam.
Hoe het leven van deze porder
er uit zag kunt u in het
volgende verhaal lezen.*

Het verdwenen beroep van porder

Elke ochtend, of het nu winter of zomer was, loopt tussen vijf en zes uur een oude man door de straten van een oude stadswijk in Amsterdam. Hij heeft een korte dikke knuppel bij zich. In de donkere winterochtenden is hij tevens voorzien van een lantaarn. Voordat hij de straat op gaat heeft hij zijn 'klantenlijst' bestudeerd.

Hij loopt van huis tot huis, heft zijn knuppel op en slaat daarmee driemaal tegen de houten huisdeuren. Luid klinkt het door de verlaten straten en nog luider dreunt het door de slapende huizen. Na het slaan, het zogenaamde porren, wacht de porder nog een ogenblik, totdat een slaperig gezicht voor het raam verschijnt. Dit is voor hem het bewijs dat zijn kloppen het gewenste resultaat heeft opgeleverd. Een wederzijdse hoofdknik en dan trekt de man met de knuppel weer verder naar zijn volgende klant om deze uit bed te kloppen. In de zomer is het aangenaam werk, maar 's winters als het streng vriest en er een laag sneeuw ligt is het geen pretje om voor dag en dauw op pad te zijn.

Dat was het beroep van porder in een tijd, waarin men nog geen idee had van techniek en mechaniek. In plaats van een wekker had men toen een porder nodig om op tijd op te staan, want ook vroeger was men al bang om zich te verslapen. In lang vervlogen tijden was het beroep van porder nogal winstgevend. Ieder

huizenblok in elke Nederlandse stad had zijn eigen porder. Hij had ongeveer zeventig tot honderd klanten, die per week een vergoeding van zeven cent betaalden.

Net voor het begin van de Tweede Wereldoorlog waren er in Amsterdam nog drie porders te vinden. Het porren kostte toen twintig cent per week. De klantenkring was niet groot meer, ongeveer dertig. Het waren meestal oude havenarbeiders of ambachtslieden, die van jongs af geen andere manier van wakker worden hebben gekend en die nog wat wantrouwig stonden tegenover een nieuwerwetse wekker.

Het beroep van porder ging over van vader op zoon. Het was in zekere zin een vertrouwenspositie. Het grootste probleem van zo'n menselijke wekker was natuurlijk hoe hij zelf 's morgens wakker moest worden. Heel vroeger lieten de porders zichzelf weer wekken door een andere porder. In de laatste jaren van hun bestaan waren daarvoor geen collega's meer te vinden en moesten ze noodgedwongen gebruik maken van een wekker. Maar de uitvinding van de wekker heeft een einde gemaakt aan het bedrijf van porder.

■ P. Noord

Statistieken

In de vorige eeuw werden door de gemeenten ook al verschillende statistische gegevens bijgehouden door middel van registers en staten. In het archief van de gemeente Winsum kwamen we de volgende statistieken tegen.

1. Register van het getal huizen, paarden, runderen en schapen in de Gemeente Winsum op 1 juni 1818.

Namen der dorpen of gehuchten	Aantal huizen	Getal runderen	Getal paarden	Getal schapen
Bellingeweer	13	87	18	91
Klein Garnwerd	15	185	52	190
Maarhuizen	16	313	100	377
Obergum	114	76	20	110
Ranum	9	91	29	137
Winsum	134	456	147	641
	301	1208	366	1546

2. Staat behelzende de bevolking der onderscheidene Godsdienstige Gezindheden in de Gemeente Winsum.

Gezindheden	Getal 1843	zielen 1853	Aantal zielen toegen./ verm.	Getal zielen in 1854
Gereformeerden	1765	1764	48 -	1812
Roomschgezinden	61	57	4 -	61
Lutherschen	-	4	- -	4
Mennonieten	20	24	- 2	22
Israëlieten	46	53	3 -	56
Chr.afgeschei./				
Niet genoemd	-	51	4 -	55
Totaal	1912	1953	59 2	2010

Opgemaakt den 5 Januarij 1854

■ P. Noord

Errata bij het artikel 'Eenige sware reparatien' aan de sluizen van Schaphalsterzijl in 1790

Infobulletin Winshem, oktober 1998, derde jaargang, nummer 2

blz. 5, bijschrift fig. 4 moet zijn:

Plattegrond en opstanden van de Winsumer- en Schaphalsterzijlen, RAG 1583.

blz. 6, linker kolom, in tabel: Lonen 1 5.260'
moet zijn: **Lonen 15.260**

blz. 8, linker kolom, laatste deel eerste tekstblok vanaf: 'vaf het Winsumerdiep' t/m begin tweede tekstblok: 'Tussen de Schapt' moet zijn:

vóór het muurwerk zware palen ter bescherming. De onderste helft van dit zijaanzicht wordt in beslag genomen door heipalen en damwanden onder de sluis. De dijk is niet

blz. 9, rechter kolom, 6e en 7e regel: 'daarvet slagstijl van de vloeddeur (nabij)' moet zijn:
daarvóór) en bij de Winsumerzijl van 1635.

blz. 9, fig 7 Bijschrift vervangen door dat van fig. 4.